

ԱՆՏԻՊ ԷԶԵՐ ԹՈՎՄԱՍ ԹԷՐԶԵԱՆԻ

Քիչ օրէն հրապարակ կ'ելլէ Ս. Ղազարու տպարանէն, երկու հատորներու մէջ (իւրաքանչիւրը մեծադիր 500 էջ մօտաւորապէս), Թովմաս Թէրզեանի քերթողական գործին ամբողջութիւնը, հրատարակուած մեծանուն բանաստեղծին որդւոյն, եղբարդ Թէրզեանի նախածնունդովով: Համախմբման ու դասաւորման հոգը, յառաջաբանին եւ ծանօթագրութեանց խմբագրութիւնը յանձնուած է Ա. Զօպատեանի Այդ երկու հատորներուն մէջ ոչ միայն կը վերերեւան այն էջերը որ ասե-

նօք զանազան լրագիրներու եւ հանդէսնե-
րու մէջ տպուելով՝ Թւրքիանը մեր ամենէն սի-
րելի բանաստեղծներէն մին դարձուցին, այլ եւ
մեծապէս շահեկան անտիպներ, որոնց թիւն
աւելի ստուար է քան տպուած էջերունը, Կեն-
սագրական ու քննական ուսումնասիրութեան
նախաբանը եւ բանաստեղծին անտիպ քեր-
թութեաններէ մէկ քանին կ'արտատպենք «Անա-
հիտ»ի մէջ՝ հաւանութեամբ Պ. Տդուարդ
Թէրքեանի:

(v. h.)

ᄒ ᄒ ᄒ ᄒ ᄒ ᄒ ᄒ

Թովմաս Թէրզեան, որուն բանաստեղծութեանց ամբողջական հաւաքածուն լոյս կը տեսնէ առաջին անգամ ներկայ երկու ստուար հատորներուն մէջ ամփոփուած, իր ժամանակին ամենէն սիրուած ու յարգուած դէմքերէն մին եղած էր, Ան հանրածանոթ էր իբր ուսուցիչ, իբր թատրոնբալ, իբր բանաստեղծ էր իբր ազնուական նկարագրով մարդ, Իր քերթողական գործէն բազմաթիւ էջեր, զոր իր կեանքի ընթացքին հրատարակած էր զանազան թերթերու մէջ, արդէն իսկ իրեն տուած էին, մեր արեւմտահայ լաւագոյն ոգմանիթիք քնարերգականերու շարքին մէջ, ինքնույնատուկ են փայլուն տեղ մը. ան կը մեծարարէ իբր շնորհիւ, զգայուն ու փափկահաշակ բանաստեղծ մը. իր կտորներէն շատեր գրական հաւաքածուներու մէջ անցած եւ զինքը դասական հեղինակ մը դարձուցած էին. իր ժամանակակից նշանաւոր գրագէտներէն ոմանք, — որ մեծ մասամբ իր յաշակերտներէն եղած էին, — դրուատալից յօդուաներով կամ բանաստեղծութիւններով գնահատուած էին իր փարպետ քերթողի նորարոնեստ տաղանդը:

Սակայն ներկայ հրատարակութիւնը, առաջին անգամ մեր հասարակութեան առջեւ դնելով ամբողջութիւնը Թէրզեանի բանաստեղծական արտադրութեանց եւ երեւան հանելով ստուար զանգուած մը ցարդ բոլորովին անմասնօթ մնալ-
ցած անախի կարծիք ունեւորու, ոչ միայն կը հաստատէ արդարացի սքանչացումը որուն արժանացած էր այդ ներշնչեալ քնարերգակն իր կենդանութեանը, այլ զայն կը յայտնէ աւելի մեծ, աւելի խոր, աւելի բազմաձեւ, աւելի Հայ, եւ նոյն իսկ աւելի արդիական քան ինչ որ կը կարծուէր:

Թէլքեան մին եղած է ամենէն լուսաւոր
ու ներդաշնակ դէմքերէն որ մեր մէջ երեւ-
ցած ըլլան: Իր կեանքն ու գործը, երկու բա-
ռով կարելի է ամփոփել. ան սիրեց ու եր-
գեց, եւ սէր, գեղեցկութիւն ու երգ ստորկացոյց.
բանաստեղծ եղաւ եւ ուսուցիչ, բանաստեղ-
ծութեան ուսուցիչ, գեղեցկութեան ուսուցիչ.
այս է ամէն ինչ որ ըրաւ, եւ ի՞նչ կարելի է
ընել՝ այս աշխարհին մէջ՝ աւելի վիճի ու բա-
րեարար
Ա. Չ.

Գ Ի Շ Ե Ր Ա Յ Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն (1)

Ամենեքեան յերկրի ի քուն կան խաղաղ,
 Իսկ ես միայն խօսիմ ընդ խօլ խաւարի:
 Ունին ինձ ոչ ոք դնէ, ոչ ոք անդրադարձ:

Բայց չէք դուք համր, ո՛վ լուսածին աստեղունք,
 Եւ որ ըզձեզ վարէ զանխուլ զօրութիւն
 Յինքն ամփոփէ զհաստատութիւնն համօրէն:

Կրկնատեսակ ձրգողական զօրութիւնք
 Ի մեծ շրջանդ ըզձեզ ունին անբաժան
 Որովք շարժի յաւիտենից շրջանակ:

Եթերային էակ՝ ոգի բոցանիւթ
 Ի ձեզ տածէ ոյժ իմն որով ցոլանայ
 Երկնից վըճիտ ծիածաւալ շափիւղայ:

Եւ ջինջ ճաճանչդ ի սափորոյդ կայլակեալ
 Ակն է լուսոյ՝ ում չըկարէ ժամանել
 Մարդկային բիւր տըկարագոր եւ չնչին:

Բայց միտք՝ զօր ոչ զօրեն լընուլ երկրաւորք,
 Անկասկ թեւօք ընդ համազօյս ճախր առեալ,
 Համարձակի՝ նդ գաղտնիս ձեր վիհս ակնարկել:

Անդ հաւելով յաւիտենից յովկիան
 Պայծառանան յաչըս նորա մութ խորհուրդք՝
 Շուրջանակի՝ ճշմարտութեան շողս հեղեալ:

Պարզեն աստղունք նըմա զդաղտնի սլարունակն,
 Յունկըն նորա հնչեն տիեզերք երգ մի մեծ,
 Եւ լուսայեղց ի տիւ շրջի նմա գիշեր:

(1) Այս գմայլիի փերուածը, զուս գրաբար լեզուով գրուած, բանաստեղծին առաջին օրջանի եջերէն մին է:

Թ Է Ր Ա Վ Ի

Արձակ բակք մարմարաշէն կամարներով
 Եւ մէջտեղ շատրուաններ եւ աւազանք,
 Մէկ քանի նոճիք միայն աստ անդ կանգնած
 Որոնցմէ՛ ճախրեն յերեկս հոյլք ճնճղկանց.

Լըռութիւն մը խոր զոր մերթ մերթ կ'ընդհատէ
 Բռնէ բռն տատրակներու աղու վուվուն,
 Եւ սօֆդա մը՝ ծորակի մ'մօտիկ կծկած
 Լըւալով զտիգըս բազկաց, զոտս եւ ըզքունք.

Հոյաշէն մզկիթն անդին որոյ գմբէթք
 Մըթուլեան մէջ կ'ընկղմին իբր յանաւհմանն,
 Եւ գորգէ գոնէն ներս բոյլ ի բոյլ լոյսեր
 Պլպլալով գերդ լուսեղէն աներգ թռչունք:

Ժողովուրդն ամբողջ զեղուն նոյն հաւատօք
 Գեանամած պաղատելով վշտամոռաց,
 Եւ անոնց վըրայ գիշերն իւր խորհրդօք,
 Քան զայն վեր' Աստուածութիւն թեւատարած:

Եւ յանկարծ անտես խորշէ մը թարմ ձայնիկ,
 Թարգման ջե'րմ' ըղձից 'ւ ափնքա՛ն ծածուկ վշտաց,
 Իբրեւ ձայն յիշատակաց սրտի մը մէջ՝
 Ուր աւերք քնացին միայն ի բիւր ցնորից:

★ ★ ★

Լ Ք Ե Ա Լ Տ Ն Ա Կ Ն

Ո՛րվ ճառագայթ արեւու,
 Պայծառ ծիծաղ Արարչին,
 Հստեղծւած լոյս տալու
 Կարծես միայն երջանիկն.

Անհունին մէջ խուռներամ,
 Ետիդ հրեշտակք կը թռչին.
 Երբոր իջնես երկրիս վրայ՝
 Բոլոր ծաղկունք կը ժպտին.
 digitised by A.R.A.R.@

Ծովուն մէջ բիւր ապարանք
 Լոյս սիններով կը թրթռան,
 Վըհին խորէն մօրնայդ ուղիք
 Պահ մը սփոփուած կը խնդան.

Ո՛վ ճառագայթ դու՝ անբիծ
 Քան զայլ ամէն արարած,
 Ամէն նիւթէ աւելի
 Ո՛վ նրմանոյ դու մըտաց.

Դու որ Գիծութիւն ես ու սփոփ,
 Այս խեղճ հիւզին մէջ իջի՛ր
 Ուր յուսալէ իսկ յոգնած
 Բունիկ մը կայ ցանուցիր:

Մանկիկը անձայն, դալկադէմ,
 Կծկած մէկգի. — մայրն հիւծած
 Մտածմունքէ վուրկ աչքերով,
 Կունալն անոնց դարձուցած.

Եւ անբարբառ կը սպասեն,
 Այլ ի՞նչ բանի, այլ որո՞ւ.
 Կենաց աղմուկն անոնց շուրջ
 Անուր կ'անցնի եւ հեռու:

Անոնց համար քրտան դար
 Չըճգնեցաւ մարդկութիւն.
 Մերկ են առջի մարդուն պէս,
 Անկուշտ՝ նրման վայրենւոյն:

Վազր՝ երբ խայթեն զինք ճիրանք
 Անօթութեան՝ աչք հրավառ՝
 Կը սողոսկի շամբէց տակ
 Լրտեսելով մէկ աւար.

Ասոնք կը մնան անտարբեր՝
 Փափագելու անկարող.
 Գիտեն թերեւս թէ հոյ են
 Ու կ'ըսպասեն դառնալ հոյ:

Յայդ հիւզ՝ Լքուած ամենէն,
 Ո՛վ ճառագայթ արեւու,
 Իբրեւ յուսոյ երկնառաք
 Ժըլիտ մ'իջի՛ր այցելու:

Տ Ե Ր Ե Ի Ք Ա Շ Ն Ա Ն ⁽¹⁾

Դառնաշունչ հողմն աշնան ցրուեց ընդ եղտիւր
Անտառներու տերեւանին ազաղուն,
Աղօտեցաւ աստղերուն շող բոցսփիւռ:

Զարձակեր յօդ ըրդայլայլ իկս իւր թռչուն,
Ա՛լ չըլայնեւ արծուի զթեւոցն առաքաստ՝
Խոյանալով յանպարագիր ձեղուն:

Մուրճ ծովերու վրայ ծրփացող յանյոյս լաստ
Հազիւ ամպոց մէջէն սահին սառնորակ
Լուսնի տփույն ճառագայթներն անդ եւ աստ:

Իսկ դու, ո՛վ սիրտ իմ, դառնութեանց դու բաժակ,
Աշունն ահեղ որ ցընորքներդ ցրուեց
Ա՛լ հոր գարնան յուսով չունի ըսիտփանք:

Անառաւօտ գիշերուան մէջ՝ յարմուկն յեց՝
Զուր տեղ ասգիս անդին դառնամ՝ աղէկէզ,
Ամենուստեք, աւա՛ղ, զիս մուրճըն պատեց:

Ո՛վ դու որ կեղծ ցընորքներու յասպարէզ
Կը դիմէիր անյաբ, հոգեա՛կ վշտալից,
Ըսթաիէ՛. մա՛հն է քո հանգիստ վերջապէս:

Դո՛ւ, ի՛նչ, եւ դո՛ւ գոր սլաշտէի՝ Տէ՛ր բնաւից,
Ուրիշ բան չե՛ս բայց ըզձերուս մէկ ըստուեր
Ընդարձակեալ յանհունս՝ յանհուն ծոց բնաւից...:

Ուրեմն եւ դու, դո՛ւ ինքն ի զո՛ւր ես թրջեր
Ճշմարտութեան նահատակին սուրբ արեամբ,
Խա՛ջ՝ ա՛ստղ անմուտ ծովածփելոցս այս ի ստուեր...:

(1) Թերզեան հաւասաւոր հոգի մըն է, համոզուած ոգեպաշտ, եւ միասխիական տեսիլներ, կրօնական յափառակութիւններ, բխսոցնական ցեղանշումներ պարունակող իր հերթումները, որ բազմաթիւ են, զինքը մեր հոգեկան քնարերգութեան վարպետներէն մին կը կազմուցանեն: Բայց եւ ան ունի դառնութեան բոկներ, «անյուսութեան ժամեր» ինչպէս ինք կ'ըսէ, որ, ինչպէս մեր միջնադարեան ամենեւնի ջերմեղանդ ու

արտաբուխ միասխիական տաղեր գրողներէն մին եղող Ֆրիկը՝ իր նշանաւոր «Գանգաս»ին մէջ, կեանքի մէջ տիրող անարդարութեանց, ճակատագրի անգործութեանց ի տես՝ կ'ընդվզէ եւ ցաւասանց վրդովման ու բողոքի նիշէ՛մը կը բարձրացնէ առ Աստուած: Լկս հերթումը, որ հոյակապ էջ մըն է, իր այդ «անյուսութեան ժամերու» երգերէն մին է:

Ա՛յսպէս դու զիս պարածածկես ի մութ ամպ,
Երկնից ամէն տեսիլքն աչքէս կը ջնջես,
Հշմարտութի՛ւն՝ զոր խնդրէի սողորմամբ:

Դարձի՛ք, դարձի՛ք ինձի, քնքո՛ւշ ցընորքներս...
Ի՛նչ... Էութեանց ովկէսնուն ի ժրխոր
Խուն պղպլջակ մ՛եմ՝ դիւրաբեկ՝ առ երես...:

Երբ աչքս այգուն բացուին ի տես լուսաւոր,
Յարեւածայրս՝ հրեշտակներու խումբ մը զուարթ
Պիտի չտեսնե՛մ կայսրեւ չորս դիս պարաւոր:

Եւ երբ նայիմ՝ յաստեղց կայանս գմբէթարդ,
Պիտի չխօսի՛ այլ իմ սրտիս նիւթն այն լուռ
՚ի անխօս՝ մընայ պիտի զերդ. գանկ ցեցահար:

Ո՛չ եւս հոգիս սածեալ խանդով բոցահոլ
Աղաչաւոր պիտի դիմէ՛ յերկին կոյս
Կամ արձակէ՛ դժոխոց անէծս աղէկաւոր:

Թէ՛ մահ գժնեայ զմեզ իրարմէ՛ բաժնէ, կո՛յս,
Որ վշտաբեկք յերկրի՛ երկնից նայէինք,
Շիրմիս վրայ զուր պիտի թափես արտասուս:

Ի զո՛ւր, այո՛, զի սընտրի են երկինք,
՚ի ամենակալ բայց անտարբեր զօրութիւն
Մընաւ ըզմեզ իւր առօրեայ խաղալիկ:

Տարերք թերեւս ըզբօմնելով նառն ի խուն
Անժամանակ խաղերուն մէջ՝ ժայթքեցին
Աստղերն երկինք, եւ հոս գհոգիս սրտամտուն:

Հիւրք անկայունք այս ապիրատ պանդոկին՝
Երէկուան պէտք չէինք՝ վաղուան ալ պէտք չենք,
Մեզմէ՛ այրի՛ նոյնպէս շրջի գունաւ երկրին:

Նոյն բերկրանաց քրքիջք եւ նոյն ցաւք դժխեմք,
Նոյն արցունք, նոյն յոյսք, պիտի նոյն կոծք լսուին
Երբ անըզպայ ծածկեն ըզմեզ շերմաց վէմք:

Հեղեղի նման որ, ժայռերէն մոլեգին
Երբ ընդօսանու, կորզէ՛ զծագիկ մենաւոր
Եւ կը վարէ՛ զայն տերեւատ՝ մութ վըհին,
digitised by A.R.A.R.®

ժամանակին ալ կոհակներն ահաւոր
 Դէպ ի ոչինչ կը մղեն զիս եւ ի զուր
 Կենաց տենչիւ մըցիմ՝ ի յոյս թաւալգլոր:

Մէկը չըկայ որ փրկէ զիս. յափուսս իւր
 Զուր տեղ ճգնին օգնել ինձ իմ բարեկամք,
 Զանոնք ալ նոյն կանչեն անդունդք սեւաթոյր...:

Եւ քայքայիլ հարկ է ինծի՝ զի երկինք
 Այսպէս վճռած են, ո՛վ անհաս ըզբօսանք,
 Որ ածիւնէս ելլեն էակք նորածինք,

Վարդ մը թերեւս՝ սիրող կուսի մ'ըստփանք,
 Կամ սոխակիկ մը որ երգէ իմ ցաւերս,
 Կամ ջինջ առուակ ուր պատկերին իմին կեանք:

Այսպէս ուրեմն, ո՛վ սիրասուն ցընորքներս,
 Քնքուշ հրեշտակք որ ժպտէիք ինձ ի միտն,
 Այրիացեալ թողուք հոգիս եւ աչերս:

Որդեկորոյս հէք ծերունւոյ մը նրման
 Խաւարին մէջ կը խաբխափեմ գայթ ի գայթ,
 Եւ ոտքիս տակ՝ գիտեմ՝ կայ զի՛հ մ'անսահման:

Վի՛հ լըռութեան՝ լայնափռեկ որոգայթ՝
 Ուր կ'ընկղմին բընաւք յանյուշ մոռացօնս,
 Բայց այս կեանքէ լաւ եւս ո՛հ չէ՝ կորուսող այգ,

Այդ երկաթէ քունն ուստի չկան ալլ զարթօնք,
 Զոր ոչ երազ մը կը խռովէ հոգեւտանջ,
 Ո՛չ արգէտք, ո՛չ դրուժանք, ո՛չ բուռնք գոյնըզգոյնք:

Բայց թէ մահու թեւք կ'ընթողեն սուրբ ճաճանչ
 Եւ ես ի զուր կոծեմ բաղդիս գէմ դժնեայ,
 Ինչո՞ւ լուսոյդ մէկ շող չիջնեմ յայս իմ լանջ...:

Իշխանդ երկնից, յառելով աչքս յապաղայ՝
 Կը խնդրէի ճշմարտութեան հեաք մը լոկ,
 Անկարելի ստապանքներ լոկ տեսայ:

Հիմայ լսեցէք ինձ, ո՛վ երկինք եւ դրժուք,
 Սիրոս անպատում կսկիծներով նետահար
 Ըզբէզ ի գատ կոչէ, Աստուած անողորմ...
 digitised by A.R.A.R.®

Տեսէք, ո՛վ Գարբ, ո՛վ Տիեզերք, յայտո ի վար
Արիւնախառն հոսին հեղեղք արտասուաց՝
Այնպէս ցաւօք որոց չըկայ մըխիթար:

Դուք սովորեցէք ինէ ի սին անըջաց
Բնաւ չըտածել ձեր հոգիներն դիւրախաբ,
Ո՛վ նմանալիչութիւնք ինձ կենաց ռա՛հը հետամծ:

Ելէ՛ք եւ դուք յատենն, ոգի՛ք սըգապատք,
Որ կամ շիրմանց մէջ մոռցըւած կը հնջէք
Կամ յապագայն դեռ եւս ըստուերք էք անգայտք:

Ինչո՛ւ, Հըզօր դու, զարթուցիր վշտաբեկ
Ոչինչն որ չէ խնդրած քննէ կեանք եւ շունչ,
Միթէ՛ անպերջ քո ձանձրութեան գըօսա՛նքն ենք:

Կամ՝ թէ՛ քննէ հոսեալ կենաց ուղիք հրաշունչ
Ըստեղծէին պիտի զմեզ՝ քո՛ հակառակ,
Ինչո՛ւ չըրիր մեզ իբր ըզծառ եւ զծաղկունս,

Դ՛ անպարագիր յուսովք սընած սիրտն անյադ,
Յատենդատունս մերթ սըլացեալ, մերթ խոնարհ,
Շիրմաց դըրան բաղխէ՛ յուզեալ ի տագնապ:

Բայց եթէ՛ քո պարգեւք են միտք եւ հանճար,
Պատասխանէ՛ իմ՝ հարցուածոցս աղէկէզ,
Ինչո՛ւ, ինչո՛ւ գիտ հետեցիր յայտ աշխարհ,

Ուր անօրէնն ամբառնայ զգլուխ սիգապէս
Եւ քո անուամբ վարագուրեալ խաբեբայք
Եղբայր եղբօր դէմ՝ կը մըղեն ի կրկէս:

Ըսէ՛, ըսէ՛, այգչափ անժոյժ հառաչանք
Պըզնձակուռ երկնից դէմ՝ զո՛ւր կը կոծեն
Թէ՛ կը՛ գտնեն հոգ կարեկիր արձագանգ:

Արտասուալից տարակուսեալ իմ՝ հոգին,
Թէ՛ գըթութեան առնու ուստեք պատասխան,
Վերադարձեալ ի մոնկութիւնն իմ՝ նախկին,

Մշտամբոունչ պարգեալ լեզու օրհնաբան,
Աչքս ուղերձեալ յաստեղապարզ քո գմբէթ,
Պիտի՛ մտիկ անհնար լաճակ դառնահատէ՛

Բայց թէ աշխարհ զոչքս ու տուտյառնքս են ումպէտ
 Եւ ես ի սպանդ դատապարտեալ ողջակէզ՝
 Յոչինչ կ'երթամ այս իմ՝ ճամբով դառնաղէտ,

Այն անյատակ վըհին եղբէն ահա քեզ,
 Անդո՛ւթ իշխան, որ ցաւերէս կը զբօսնուս,
 Ի վրէժ աշխարհ տառապանացս աղէկէզ՝
 Դառն անէծքով մը կը ցնդիմ ես յանհունս...:

Կայսրուհի՛դ (1) մեծագոր 'ւ երջանիկ,
 Գլխուդ վրայ կը փայլին ջինջ երկինք,
 Բայց մի՛տ դիր խառնց որ քեզ կ'ողջունեն,
 Ի՛նչ խղիւզի հառաչանք կան հրեղէն...

Կայսրուհի՛դ, լիւթուռն ադամանդք
 Գլխուդ վրայ կը ցանեն կեղծ ի խանդ.
 Բայց մըտի՛ր քու սենեակդ ու քնէ՛,
 Սէն մի քար արտասուաց կաթիլ մ'է:

Կայսրուհի՛դ, ձեռք կուտաս զուարթօրէն
 Հիւրընկալ մէկ ձեռքի մ'անօրէն.
 Հա՛ն ձեռնոցդ, հայէ՛ սլաշ մը, Տիկի՛ն,
 Ի՛նչ ահեղ արիւններ կը կաթիլն:

Կայսրուհի՛դ, քան ըզքեզ հզորագոյն
 Տիկի՛ններ ալ եկան կանխագոյն.
 Բայց ամենքն ալ ինկան... չի՛յնար լոկ
 Այն իշխանն (2) յոր յուսանք անյողգողգ:

1898

(1) Թերզեանի այս վրէժանիլի բանաստեղծութիւնը, ա՛յնքան ազնիւ զայրոյթով մը քրքուռն, կ'ուզուի Դերմանիոյ Կայսրուհւոյն որ իր ճնական ամուսնոյն հետ Համիտեան ջարդերէն յետոյ եկաւ Պոլիս՝ Կարմիր Սուլթանը ողջագուրել, երբ Հայ ժողովրդի մարտիրոսութիւնը շահագործելով իրենց Տէրութեան վասակ դարձուցին Սամանեան պետութիւնը եւ իրենց համար ալ ստացան անձնական շքանշաններ:

(2) Այսինքն՝ Աստուած:

Թ. ՈՎԱՄԱՍ ԹԻՐԱՔԱՆ

Ա Յ Գ

Ողջո՞յն, քեզ՝ Այգ՝ մութ գիշերայ ուսածառ ծաղիկ.
 Ի՞նչ վրճիտ օդք, ի՞նչ կաթնորակ ծով խաղաղիկ.
 Այգ նրազկատ թրթռանք մարմնոց աստղներուն
 Ոսկի թեւերն են թիթեռնիկ երաղներուն
 Որ կուսական մահճաց չորս կողմ՝ կը թռչաւին...
 Եւ Արուսեակ կը շողշողայ յանամպ երկին...:
 Ո՛հ ԸԼԼայի՛ ես արտուտին երգն անդբանիկ,
 Նոր արթնցած Բնութեան միմունջ երկնաւացիկ...
 Ո՛հ ԸԼԼայի՛ վայրի ծաղկանց խունկն անուշակ
 Ծաւալելու հողմաց թեւին վրայ աստանդեակ...:
 Ո՛հ ԸԼԼայի, ԸԼԼայի՛ շողն այն անարատ
 Որ լոյս ծաղկի մ'առնէ՛ ծըլի ի կապոյտ գաշտ,
 Դե անուտեան անուրջներուն թեւով անդոյր
 Սըլանայի՛, սըլանայի՛... ո՛հ Աստուած, ս'ւր...
 Մէկ անճանօթ ձորակի մէջ, մօտ ծովափին
 Ուր ծառերէն վար գգուող բոյնք որորուէին.
 Ուր ծիծաղկոտ գայլն ալեակք արծաթփրփուր
 Եւ երգելով բսպառէին ի մի համբոյր...

Ո՛հ՝ ԸԼԼայի՛ ես այդ սասողին մէջ հեռաւոր
 Որ կը մարմնի արշալուստն յսկի ղոյր,
 Եւ անհունին մէջ թռչոյէինք արշալուստը՝
 Եւ երթայի՛նք... երթայի՛նք... ո՛հ Աստուած իմ՝ ո՛ւր,
 Լոյս դրախտներէն հոն քաղէի ծաղիկներ խուռն
 Եւ սփռէի մէկ մանկուհւոյ դէմ՝ լիաբուռն,
 Եւ ոչ ծաղիկն այն թարմութիւն երբեք ծնփէր,
 Ոչ մանկուհւոյն երբեք ծիծաղն աւաղ պատրէր...:
 Ի՛նչ վըճիտ օգթ, ի՛նչ զըւարթ լոյս... ոսկիափարս
 Արշալուստին՝ արքայադուստրը նորահասը՝
 Լօգիկն երկնից գոհարներով պճնած բոլոր
 Փափուռն ընդ քարշ վարէ՝ ինք Լերինս եւ դաշտ եւ ձոր:
 Ի՛նչ երջանիկ անբիծ օրուան աւետաբեր
 Կ'ողջունէ գրեգ, ո՛վ Այգ, հոգին երազասէր,
 Ոսկի հնձող ալեակք, ծովեր հաշտ եւ կապոյտ,
 Զըւարթ աղջկունք, քաջ պատանեակք եւ ալեւոյթ:
 Եւ սակայն հի՛մայ քընոյ ցարնք թօթուելով
 Պիտ՝ արթննայ մարդ բռնաւոր իւր կրքերով,
 Հի՛մայ դաշտնն ատելութեան իւր պատենէն
 Յասկէ պիտի գուր՝ իբրեւ օձ իրեն որջէն:
 Հի՛մայ ոսկւոյ ծարաւն անյագ իւր թակարդներ
 Պիտի լարէ, տըկարն որ պահ մը սփոգուած էր
 Մոռացութեամբ քընոյ՝ գլխուն ըսպառնացող
 Պիտի տեսնէ զանրգգամին ճանկ փարատող:
 Հի՛մ՝ արթնցած վագրը՝ որջոյն ճեղքէն առջեւ
 Առտըւան զոփն ու բարկ խունկեր շնչէ հեւ հեւ:
 Հի՛մայ դահիճն առկայծ ջահով պիտի մտնէ
 Մահապարտեալն արթնցնելու իւր հոսկ քընէ:
 Կոյս լոյսերով զըւարթացած բլուրներն ի վար
 Մերկ եւ աչերն ի հող յառած՝ կ'երթայ թափառ
 Վայրենիին՝ խո՛տը քաղելու յորոյ չար թոյն
 Պիտի թաթխէ նետերն ուղղեալ իւր թշնամւոյն:

Հի՛մայ սպառած մարմրին լապտերք պիղծ գինեբրուաց
 Փշրած բիւրեղ բաժակներուն մէջ՝ եւ ծաղկանց,
 Մինչ տակն ու վրայ մահճաց մէջ՝ մերկ ըստինքն ու ծղիւք՝
 Շրթունք գինով կարմրած ննջէ խնէշ աղջիկ...
 Եւ հի՛մայ՝ տխուր ժամ՝ դեռ անյագ ք համբոյրներէն
 Պիտի պատուի Ռօմէօ անոյշ իւր ժիւլիէթէն:

Հի՛մայ ուռախ սենեկին մէջ բոկոսն որբիկ
 Կը ծնրագրէ յաղօթս՝ աւաղ մենիկ մնջիկ,
 Եւ հի՛մայ սեւ պատմութեանն տակ սիրտ խոժոռ՝
 Զանպարտ արիւն յաճուրդ հանէ վատ դատաւոր:

Հի՛մ՝ արշալոյս կ'արթնցընէ լոյս մասններով
 Մաղիկն ի բոյր, բունիկն՝ երգի, մրմունջի գծով,

Եւ մտնելով քահանային յանբիծ սենեակ
Սուրբ ազօթից կը հրաւիրէ զայն սուրբ հոգեակ:

Հիմա ղէրքեր զոր քննոյ ձեռք պահ՝ մի գոցեց՝
Կ'արիւնոտին նորէն ամենքն, եւ թեւին յեց
Կը հայի հէքն իւր մութ ճամբուն, իբր ուղեւոր
Յոգնած՝ անծայր ճամբուն, պարզած իւր գէմ՝ բոլոր:

Ո՛հ, գուցէ հիմա ընտաւորն ալ վատշուէր՝
Զոր տանջեցին գիշերն ի բուն խղճին խայթեր՝
Պահ մը լուսովք ասպահովցած կ'ուզէ ննջել՝
Դրժուք գարձած ձեզուններուն տակ ոսկեթիւ:

Ո՛վ անընկէց անուրջք որ խոյս կուտաք հապճեպ,
Գիշերներու արհաւրաց հետ՝ պահ մ'ետ դարձէք.
Խուժեցէ՛ք այդ մարմարեայ սեանց տակ՝ պահակաց
Ըսպառնալից սըլիններու խրոն մէջէն.
Ձաղկեցէ՛ք զինք ձեր հրատույր խարազանով.
Ընդոտոցատէ թափած արեանց իւր ի մութ ծով.
Հազարաւոր կրմախք ցցուած ամենուտեք՝
Ամէն կողմէ ազադակեն իրեն. «Անէ՛ծք»...
Եւ գալկահար եթէ վաղէ պատուհանին,
Տեանէ զարեւ որ բարձրանայ յանկար երկին
Իբրեւ հրեղէն կառք ուր բազմած Աստուածութիւն
Վերջին ատենն կը կանչէ զինքը դողդոջուն (1):

Ո՛վ Այգ. ո՛վ Լոյս, ո՛վ հեշտ բուրուճն եւ հեշտ ծիծաղ.
Դարձի՛ր, մըտի՛ր գիշերներուդ մէջ մըթընշաղ.
Լոյս վարագոյրդ այսչափ չարեաց վրայ մի՛ պարզեր.
Այսչափ աղէ՛տքը թող ծածկէ անլոյս գիշեր:

Կամ ա՛ռ հոգիս տա՛ր այդ աստղին մէջ հեռաւոր,
Մըթիւններէ 'ւ ոճիւններէ վեր՝ լուսաւոր
Անասմանին ծոցը սլանալ ոսկեթեւիկ,
Երազներուն ետին՝ երկնէ ի նոր երկին...:

1897

(1) Ամբողջ այս հասուածը կ'ակնարկէ Հայու արեամբ ներկուած մարգարտեոս Սուրբան Համիսին:

ԵՐԳ ԱՌ ԱՆԱՀԻՏ⁽¹⁾

Մա՛յր Անահիտ, բամբռիշտ անբիծ
 Մեր հայրենի սլաշածառ երկնից,
 Քեզմով լեռներն Հայաստանեայց
 Կանգնին օդոց մէջ լուսազգեաց:

Քեզմով գետերն արծաթհոսան
 Հարոնաթելից սլէս կ'երկնան,
 'ի ամենէն մութ վըհից է խոր
 Կ'իջնայ ժըպիտ մը լուսաւոր:

Սօսեացդ անտառք հողմին է շունչ
 Ըզքեզ կ'երգեն սիրամրմունջ.
 Անոնց ոստոց սլէս հողմերեր
 Կ'երգեն ըզքեզ եւ մեր սրտեր:

Դու զմ'եր կուսանս սլահէ՛ չարէ,
 Պարմանեաց սիրտն առոյգ վառէ՛
 Եւ հալածէ՛ զմ'ըրիկս է բաց
 Որ կ'ըսպառնան Հայաստանեայց:

ԹՈՎՄԱՍ ԹԷՐԶԵԱՆ

(1) Այս երգը Թերզեանի վերջին գրուածքներէն մին է, հիւանդութեան միջոցին յօրինուած, Սանդուխտ ողբերգութեան արձակ «նախերգան»ի մը մաս կազմելու համար: